

ТЕОРЕТИЧНІ МОДЕЛІ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ТА ЇХ АДАПТИВНІСТЬ ДО УМОВ ПЕРЕХІДНОЇ ЕКОНОМІКИ

Важливість узагальнення моделей міжнародної економічної інтеграції та ефектів інтеграційних процесів обумовлюється необхідністю вибору найбільш адаптивної інтеграційної моделі для умов перехідної економіки та її використання у зовнішньоекономічній стратегії України.

Метою статті є виявлення моделі міжнародної економічної інтеграції, найбільш адаптивної до перехідної економіки загалом та української економіки зокрема. З огляду на поставлену мету, в ході дослідження вирішуються такі завдання: 1) виявити особливості теоретичних моделей інтеграції та оцінити їх відповідність умовам перехідних економік; 2) обґрунтувати найбільш прийнятну модель інтеграції для країни з перехідною економікою; 3) проаналізувати потенційні ефекти міжнародної інтеграції за обґрунтованою моделлю для України.

Теоретичні основи аналізу міжнародних інтеграційних процесів були закладені в роботах А.Сміта, Д.Рікардо, Дж.Р.МакКуллоха, Ф.Ліста, Г.Шмолера, В.Рошера, П.Грегорі, Г.Габерлера, які розглядали проблематику митних союзів. Проте прийнято вважати, що теорію митних союзів розробив Дж. Вайнер. В основу його аналізу покладено порівняння торгівлі між країнами в умовах існування в кожній з них власного митного тарифу та в умовах підписання між ними угоди про митний союз, що скасовує тарифи у взаємній торгівлі. Відповідно до цього, в результаті створення митного союзу в економіці виникають так звані статичні ефекти інтеграції – економічні наслідки, які виявляються одразу після створення митного союзу.

В результаті утворення митного союзу (ліквідація торгових бар'єрів, запровадження певного координуючого регламенту та ін.) товари, що традиційно купувались на внутрішньому ринку, можуть стати дорожчими, ніж такі само імпортовані. До створення митного союзу місцеві виробники знаходилися під захистом імпортного мита, імпортні товари були дорожчими за вітчизняні. Після створення митного союзу зарубіжний товар стає дешевшим за вітчизняний, споживачі надають перевагу купівлі імпортних товарів. Формується імпортний товарний потік у зв'язку з розширенням ринку як на території країни митного союзу, так і в інших країнах, ресурси використовуються більш ефективно. Виникає ефект створення торгівлі (trade creation) — розроблення принципів торгівлі, створення нових товарних потоків. Відбувається переорієнтація місцевих споживачів з менш ефективного внутрішнього джерела постачання товару на більш ефективне зовнішнє, що стало можливим тільки після знищення імпортного мита у рамках митного союзу. Внаслідок виникнення в митному союзі ефекту створення торгівлі, вільної від митних обмежень, масштаби торгівлі зростають, а добробут усіх країн підвищується, зростає рівень спеціалізації.

Але ця теорія має і певні недоліки, тому що її положення пояснюють лише стандартні ситуації. На практиці можлива ситуація, коли одна окремо взята країна досягає таких же показників, а за деякими аспектами навіть кращих, ніж інтегрована, якщо застосовує односторонні заходи з лібералізації зовнішньої політики, наприклад ліквідує митні бар'єри. В такому разі спостерігається ефект відхилення торгівлі (trade diversion), диверсифікація товарних потоків. Вона означає переорієнтацію закупівлі товару місцевими споживачами у більш ефективного, позаінтеграційного джерела постачання на менш ефективне внутрішнє джерело, що відбувається в результаті усунення мита в рамках митного союзу. У цьому випадку рівень добробуту в країнах-учасниках інтеграції залежить від співвідношення абсолютних розмірів ефекту відхилення та ефекту створення торгівлі. Якщо в результаті створення митного союзу виникає ефект відхилення торгівлі, то добробут країн, які не є членами цього союзу, погіршиться, тому що обмежені ресурси використовуються неефективно порівняно з умовами вільної торгівлі. Водночас у країнах-учасниках митного союзу добробут підвищиться, якщо ефект відхилення торгівлі за вартістю буде нижчим за ефект створення торгівлі, і навпаки. Загалом на практиці частіше ефект відхилення торгівлі перебивається ефектом створення торгівлі, внаслідок чого інтеграція приводить до зростання добробуту.

Класичну спробу визначити ефекти створення й відхилення торгівлі в межах ЄС зробив у 1974 р. американський учений Б. Баласса. Він зробив порівняння еластичності попиту на імпорт країн ЄС до створення інтеграційного угруповання з тим же показником після утворення ЄС за галузями. Відповідно до отриманих результатів, інтеграція в межах ЄС мала ефект створення торгівлі дуже суттєвих розмірів. Якщо до створення ЄС кожний 1 % зростання ВВП приводив до збільшення торгівлі між країнами на 2,4 %, то після створення ЄС — на 2,7 %, тобто на 12,5 % більше. Ефект відхилення торгівлі мав місце тільки в окремих галузях (продукти харчування, напої, тютюн, хімічні товари) [1].

Виділяють три школи сучасної економічної думки щодо економічної інтеграції: ринкову, ринково-інституціональну та структурну (структуралістську) [1, с.7-10].

Представники ринково-інституціональної школи (неолібералісти) розглядають інтеграцію як втілення певної єдності економічних та політико-правових аспектів. Прибічники даної концепції (А. Філіп, Р. Купер та ін.) визнають, що інтеграція національних господарств не може бути досягнута лише ринковими методами. Головною проблемою регіональної економічної інтеграції вони вважають пошук оптимального сполучення національних програм господарської політики із забезпеченням переваг, які надає тісне економічне співробітництво. Але використати ці переваги можна лише ціною відмови від певної частини національної незалежності або автономії в області визначення економічних цілей та їхнього досягнення. Таким чином, чітко розрізняються дві взаємопов'язані сторони інтеграції: її економічні цілі і політичні заходи, необхідні для їх досягнення.

Згідно з основними положеннями структуралістської школи, для повної інтеграції важливі не стільки забезпечення абсолютної свободи руху товарів і факторів виробництва (свобода дії ринкового механізму), скільки координація економічної політики держав, що мають за мету пом'якшити нерівномірність економічного розвитку окремих країн інтеграційного комплексу, а також забезпечити усталеність національних платіжних балансів. Французький економіст А.Маршаль розвиває ідею про „справжню інтеграцію”, а вона можлива, на його думку, лише на стадії економічного союзу, коли відбувається взаємопроникнення національних господарств, і пов'язана зі змінами в їхній структурі. Проте використання структуралістського підходу видається найбільш прийнятним для найвищих форм інтеграції, точніше – для Європейського Союзу як юридично оформленого інтеграційного об'єднання. А оскільки для перехідних економік ми пропонуємо інтеграцію як процес співпраці з метою одержання взаємних вигод, то твердження інституціоналістів та структуралістів є занадто широкими щодо очікуваних результатів.

Найбільш адаптивними до умов країн з перехідною економікою є положення прихильників ринкової школи, згідно з якими ринок є найкращим регулятором економіки, і його не можуть замінити жодні штучні механізми з боку держави (принцип *Laissez faire*). В єдиному господарському просторі декількох країн забезпечується конкуренція і повна свобода для дії ринкових сил. Міжнародна економічна інтеграція вважається тим глибшою, чим вільнішою є дія ринкових сил та чим меншим є регулюючий вплив держави.

Представники ринкової школи економічної думки П. Робсон, А. Кругман вважають, що країни прямують до інтеграції своїх економік задля подолання „фактора обмеженості” (сировина, інші фактори виробництва). Вважається, що цей фактор сприяє зростанню масштабів виробництва, розвитку товарної диференціації і нових технологій. Передумови міжнародної економічної інтеграції тісно пов'язані з теорією порівняльних переваг, згідно якої кожна країна спеціалізується на експорті тих товарів, виробництво яких для неї є відносно дешевшим. Причому найбільш адаптивною для визначення передумов (чинників, факторів) інтеграції країн з перехідною економікою є використання так званої „драбини” порівняльних переваг: країна повинна використовувати у міжнародному співробітництві не лише „природні” порівняльні переваги, але і в процесі цього співробітництва набувати порівняльні переваги шляхом запозичення технологій та досвіду, а також збільшення витрат на НДДКР. Суттєво знизити ці витрати можна при використанні переваг інтеграції, тобто при створенні нових розробок спільними зусиллями та спільному їх використанні.

Ще одна перевага інтеграції, за теорією ринкової школи економічної думки, - це той факт, що інтеграція сприяє зростанню конкуренції. А конкуренція, як відомо, потужний стимул для розвитку виробництва, якості тощо. Такий підхід видається цілком адаптивним до

обґрунтування інтеграційних напрямів країн з перехідною економікою: орієнтація на результати (посилення конкуренції та підвищення ефективності організації господарювання) обумовлює вибір напрямів та методів інтеграції.

Ідеям ринкової школи відповідають також ключові елементи теорії функціоналізму: розмежування політично-конституційного та технічно-функціонального співробітництва. На думку Д.Мітрани та його послідовників, необхідно, насамперед, використовувати всі можливості та всі фактори, що ґрунтуються на спільних інтересах, для розвитку співробітництва, а не розв'язувати проблеми, пов'язані з різницею у позиціях та цілях. Прихильники функціональної теорії міжнародної економічної інтеграції обстоюють ідею розвитку міжнародних організацій технічного типу, структурованих на основі функціонального принципу. Основною метою таких організацій повинно бути досягнення колективних цілей, спрямованих на підвищення добробуту всіх учасників.

Багатозвідкісна інтеграція кореспондує з теорією концентричних кіл. Згідно з даною концепцією, формується високоінтегроване ядро країн, які складають перше коло. Друге коло створюють менш інтегровані країни. Ця концепція часто пов'язується з розширенням ЄС 2004 р. [1]

Концепція гнучкої геометрії чи селективної інтеграції надає можливість членам об'єднання та третім країнам, залежно від політичних та економічних обставин, брати участь лише в окремих інтеграційних заходах. Прикладами такої інтеграції називають співпрацю країн Центральної та Східної Європи з Європейським інвестиційним банком, співробітництво між Європейською асоціацією вільної торгівлі та ЄС тощо.

Близькою до попередньої є концепція часткового членства, яка не вимагає від учасників беззастережної участі у всеохоплюючій інтеграції. Цей підхід передбачає можливість участі країн в окремих сферах (наприклад спільна зовнішня чи оборонна політика). Дана концепція кореспондує з популярною в першій половині 50-х років ХХ ст. теорією секторальної інтеграції М.Шумана, за ініціативи якого було створено Європейське об'єднання вугілля і сталі та Євроатом, які пізніше приєдналися до Європейського економічного союзу.

Модель інтеграції країн з перехідною економікою повинна будуватися з урахуванням таких принципів: 1) інтеграція - процес зближення економік; 2) інтеграція - сталі цілеорієнтовані довгострокові відносини; 3) інтеграція - не підпорядкування сильним партнерам слабших; 4) інтеграція - не обов'язково спільний господарський комплекс; 5) інтеграція - комплексна система різних форм міжнародного співробітництва держав та їх суб'єктів в різних галузях господарства з метою реалізації спільних інтересів. Головною ідеєю такої моделі є інтеграція не повна, на інституційному рівні, у формі вступу України в ЄС, а часткова секторально-регіональна інтеграція у формі взаємовигідного співробітництва. Тобто така модель передбачає євроінтеграцію не як стан участі країни в угрупованні, а як процес взаємовигідного співробітництва.

Автор секторально-регіональної моделі інтеграції А.Мокій стверджує, що така модель інтеграції відповідає тенденції до оформлення міжкорпоративного поділу праці у всесвітньому господарстві, в умовах якого найефективнішими є форми територіально-виробничого співробітництва, виробничо-комерційні асоціації, спеціальні економічні зони та режими господарської діяльності, поширені на певну територію, галузь, сферу діяльності тощо [5, с.4]. Така модель інтеграції видається найбільш прийнятною для України на сучасному етапі економічного і політичного розвитку, особливо з огляду на те, що жодну з країн світу чи їх інтеграційних об'єднань Україна не цікавить як повноправний партнер в плані повної економічної інтеграції.

Отже, за результатами аналізу теоретичних моделей міжнародної економічної інтеграції можна зробити висновок, що на сучасному етапі формування зовнішньої політики видається доцільним здійснювати євроінтеграцію України за двома взаємодоповнюючими напрямками в межах секторально-регіональної моделі. По-перше, це реалізація флангово-дифузійної моделі інтеграції України, у відповідності з якою нашій країні доцільно інтегруватися на субрегіональному рівні, використовуючи переваги співпраці з локальними і субрегіональними центрами інтеграції.

По-друге, доцільною є реалізація флангово-секторального співробітництва, у якому важливе місце, поряд із інтеграцією регіонів, займають окремі галузі та сектори економіки.

Іншими словами, нашій країні доцільно використовувати вигоди від часткової інтеграції, тобто інтегруватися посекторально з певними країнами Євросоюзу (в яких присутній певний інтерес до співробітництва з Україною), співпраця з якими стане вигідною для розвитку як конкретної галузі зокрема, так і розвитку національних економік загалом. На користь такої форми інтеграції свідчать і засади Плану дій про співробітництво між Україною та ЄС, а також програмні документи вітчизняних органів влади. Так, наприклад, в Стратегії економічного і соціального розвитку України на 2004-2015 роки йдеться про доцільність секторальної (галузевої) інтеграції, де обумовлюється необхідність поглиблення інтеграційних процесів між Україною та ЄС в енергетичній сфері, співробітництво у розвитку транспортно-комунікаційних мереж, в інформаційній сфері та сфері високих технологій. У Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу визначається пріоритетність галузевої співпраці, поряд з іншими, у науково-дослідницькій сфері, промисловій та сільськогосподарській кооперації тощо. У ст. 52 Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС, серед іншого, зазначено, що економічне співробітництво повинно зосереджуватися на промисловій кооперації, заохоченні та захисті інвестицій, науці та техніці, освіті та навчанні, АПК і сільському господарстві, фінансових послугах, боротьбі з відмиванням грошей, валютній політиці, регіональному розвитку, соціальній кооперації, туризмі, малому та середньому підприємстві, захисту прав споживачів, митній справі.

Сучасні науковці Австрійського інституту економічних досліджень, а також вітчизняні експерти в цій галузі [5; 6; 7, с.6-7] пропонують методіку розрахунків ефектів інтеграції, яка базується на оксфордській глобальній моделі прогнозування економіки, і яка враховує такі ефекти: 1) торговельні (розширення та згортання торгівлі); 2) внутрішньоринкові (зростання продуктивності, так званий ефект Каселла та інтенсифікація цінової конкуренції); 3) переміщення чинників виробництва (зарубіжні інвестиції, міграція робочої сили зі Сходу на Захід, трансфер технологій, екологічна “рента” тощо); 4) витрати розвитку (пов’язані із задоволенням і підтримкою макроекономічних вимог щодо вступу до ЄС) та витрати на розширення ЄС (трансферти й технічна допомога для нових країн-учасниць).

На нашу думку, крім ефектів, перелічених вище, ефективність інтеграції визначають також такі динамічно-якісні критерії, як: зростаюча частка внутрірегіонального товарообігу в сумарному ВВП країн, що інтегруються; позитивна динаміка показників внутрірегіонального експорту та імпорту; зростаючі обсяги взаємних прямих зарубіжних інвестицій в межах інтеграційного об’єднання; багатопланова співпраця країн, що інтегруються, в різних сферах життєдіяльності; зростання конкуренції між виробниками з різних країн, яка призводить до покращення якості товарів, стимулює створення та впровадження нових технологій, обумовлює скорочення неефективних виробництв тощо.

Для аналізу відповідності перелічених ефектів інтеграції для країн з перехідною економікою адаптуємо модель Солоу та виробничу функцію Кобба-Дугласа. Вихідною теоретичною конструкцією моделі Солоу є стандартна виробнича функція

$$Y = f(K, L, T, A), \quad (1.1)$$

де K – обсяги акумульованого капіталу; L – робоча сила; T – земельні та інші природні ресурси; A – технологічний прогрес.

Темп росту $\Delta Y/Y$ виробництва залежить від: 1) накопичення капіталу ($\Delta K/K$, причому вклад капіталу у зростання ВВП прямопропорційний частці доходу капіталу у виробництві); 2) темпів росту зайнятості ($\Delta L/L$, вклад зайнятості також прямопропорційний частці оплати праці у ВВП); 3) темпів технічного прогресу ($\Delta A/A$):

$$\frac{\Delta Y}{Y} = s_K \times \frac{\Delta K}{K} + (1 - s_K) \frac{\Delta L}{L} + \frac{\Delta A}{A} \quad (1.2)$$

де s_K – частка доходу капіталу у ВВП ($F'_K K/F$).

Логіку моделі Солоу легко використати для пояснення як прискореного темпу економічного зростання країн з недостатніми обсягами капіталу, так і відмінностей у темпах економічного зростання окремих країн. Поширено ілюструвати висновки з моделі Солоу досвідом післявоєнного зростання економік Німеччини та Японії. Зниження

капіталоозброєності до нижчого від рівноважного рівня внаслідок руйнувань Другої світової війни призвело до підвищення віддачі на капітал та значного перевищення наявними інвестиціями норми амортизації. Надалі в міру акумуляції капіталу знижувалася віддача на капітал, що сповільнило швидкі темпи економічного зростання [8, с.620].

Логіку моделі Солоу використано і для емпіричного вивчення доходу в економіці Росії: для агрегованих даних встановлено, що упродовж 1990-х років зниження продуктивності праці визначає від 79 до 85% спаду промислового виробництва [9, с.155-174]. Використовуючи аргументи моделі Солоу, країни з менш розвинутою економікою повинні зростати швидше, оскільки характеризуються вищою віддачею на капітал.

У моделі Солоу умови відкритої економіки та інтеграційних процесів не аналізуються безпосередньо, однак вихідні припущення та підсумкові висновки дозволяють використати відповідні теоретичні конструкції для ширших узагальнень. Якщо припустити вільний рух товарів, капіталу і робочої сили, у відкритих європейських економіках повинна спостерігатись прискорена конвергенція до деякого рівноважного рівня доходу на ефективного працюючого. Відкритість економіки (участь в інтеграційних процесах) повинна сприяти економічному зростанню, а відповідно – швидкості конвергенції, за рахунок переваг від міжнародної співпраці та посилення конкурентності економічного середовища (в нашому випадку, наприклад, спеціалізація української економіки у виробництві високоякісної сільськогосподарської продукції чи у наданні туристичних послуг).

В оцінці можливостей одночасного економічного зростання і посилення міжнародної інтеграції необхідно враховувати, що для цього потрібні фундаментальні зміни у виробничому секторі: пільгове кредитування експортерів, поширення новітніх технологій, заохочення здорової конкуренції, законодавче сприяння міжнародному співробітництву. Для підвищення конкурентоспроможності продукції на світових ринках важливими є дисципліна поставок, відповідність виготовленої продукції міжнародним стандартам, маркетингова підтримка експортерів тощо.

Важливо зауважити, що підвищення продуктивності праці не завжди означає підвищення ефективності робочої сили [10, с.67]. Підприємства можуть виробляти більше внаслідок поліпшення менеджменту, кращого оволодіння технологіями або отримання сучаснішої техніки в результаті міжнародного співробітництва. Проте економічне зростання відбуватиметься лише тоді, коли збільшуватиметься виробництво на одиницю затраченого чинника (англ. per unit of output); у випадку моделі Солоу – на одиницю праці. Тому про ефективність міжнародної економічної інтеграції свідчитимуть не лише покращені якісні показники діяльності, а і підвищені кількісні показники результатів діяльності підприємств (підвищення ефективності виробництва; збільшення обсягів продажу виробленої продукції та наданих послуг, в тому числі за кордон; нарощування обсягів прибутку та його використання на подальший розвиток підприємства).

Модифіковану В.Шевчуком макроекономічну модель Манделла-Флемінга для двох країн [8, с.322-401] також можна використати в процесі дослідження ефектів міжнародної інтеграції для країн з перехідною економікою. Ця модель дозволяє виявити взаємозв'язок між макроекономічними показниками країни та зовнішньоторговельними операціями і міжнародним рухом капіталу, враховуючи залежність сальдо поточного рахунку від рівнів доходів в країнах-партнерах та сальдо рахунку капіталу від різниці процентних ставок.

Канонічну модель Манделла-Флемінга складають три рівняння:

$$Y = C(Y - T, r) + I(r) + G + CA(q, Y, Y^*), \quad (1.3)$$

$$M/P = L(Y, r), \quad (1.4)$$

$$CA(q, Y, Y^*) + k(r - r^*) = 0, \quad (1.5)$$

де Y – національний дохід; C – національне споживання; T – рівень податків; r – процентна ставка в країні; I – рівень інвестицій; G – урядові видатки; CA – сальдо поточного рахунку; q – реальний обмінний курс; Y^* – дохід в країнах-партнерах; M – сукупна пропозиція грошової маси; P – рівень цін; L – функція попиту на гроші; k – залежність потоків капіталу від різниці процентних ставок.

Модифікувавши засадничі елементи моделі Манделла-Флемінга для двох країн та використавши мультиплікатори, можна виявити такі передумови для одержання позитивних ефектів для країни з перехідною економікою від інтеграції (в моделі такі країни розглядаються

як малі відкриті економіки): 1) необхідні параметри мобільності капіталу (рівень процентних ставок, обсяги взаємних інвестицій); 2) підходи до вирівнювання платіжного балансу (ціновий, монетарний абсорбційний); 3) можливі інструменти внутрішньої фіскальної та монетарної політики; 4) політику курсоутворення національної валюти; 5) можливі напрями міжнародної співпраці.

Результати розрахунку потенційних ефектів від інтеграції України за різними векторами на основі мультиплікаторів свідчать про можливість одержання найбільших переваг для національної економіки нашої держави в процесі інтеграції з країнами ЄС, адже: 1) інтенсифікація співробітництва з країнами ЄС матиме наслідком покращення показників національного доходу (ВВП) в Україні, сприятиме припливу іноземного капіталу та збільшенню обсягів зовнішньої торгівлі; 2) співпраця з Росією може незначно покращувати дохід в Україні та зовнішньоторговельний баланс, а також, за умови покращення макроекономічної ситуації в Росії, сприяти припливу російського капіталу в Україну; 3) співробітництво в межах ГУУАМ та ОЧЕС, як свідчать розраховані мультиплікатори, може мати лише поточні одноразові (короткотермінові) позитивні наслідки, не маючи жодного впливу на довготермінові зміни макроекономічних показників розвитку української економіки.

Припускаючи, що співробітництво між Україною та країнами ЄС матиме наслідком збільшення зовнішньоторговельного обороту та збільшення обсягів інвестицій з ЄС в Україну, та з урахуванням розрахованих мультиплікаторів, можна зробити висновок, що це співробітництво матиме такі наслідки, як: 1) збільшення доходу в країнах ЄС; 2) збільшення доходу в Україні; 3) зниження процентної ставки в Україні.

Для уточнення впливу сальдо поточного рахунку та врахування його якісних характеристик (наприклад, оцінка конкурентних переваг галузей вітчизняної економіки на зовнішніх ринках, обґрунтування товарної структури експорту та імпорту, оптимізація напрямів інтеграції з окремими країнами), доцільно також використати також RCA-аналіз. На практиці для кількісної оцінки порівняльних переваг використовується індекс виявленої порівняльної переваги, розроблений Г.Ліснером і популяризований Б.Баласою [11, с.136]. Фактично цей показник представляє собою співвідношення частки експорту сектора (j) певної країни (i), взятої для аналізу, до частки експорту того самого сектора групи інших взятих для аналізу країн (ref) [11, с. 136]:

$$B_j^i = \frac{X_j^i / X_n^i}{X_j^{ref} / X_n^{ref}}, \quad (1.6)$$

де X_j^i - експорт товарів сектора (j) країни (i); X_n^i - загальний експорт країни (i); X_j^{ref} - експорт товарів сектора (j) інших країн, взятих для аналізу (ref); X_n^{ref} - загальний експорт інших країн, взятих для аналізу (ref).

Якщо $B_j^i > 1$, це підтверджує, то країна (i) має порівняльну перевагу в секторі (j), тобто сектор (j) більш важливий у структурі експорту країни (i), ніж у структурі експорту інших узятих для аналізу країн (ref).

Зіставлення експорту України з експортом різноманітних зарубіжних країн за товарними групами утруднюють труднощі пошуку спільних класифікаційних підходів згідно української та зарубіжних систем обліку, що обумовлює неадекватність використання стандартного індексу Баласси. Внаслідок цього більш доцільним є використання формули виявленої порівняльної переваги, що обґрунтована французьким Дослідницьким центром прогнозування і міжнародної інформації, яку використовує сектор ринкового аналізу Міжнародного торгового центру UNCTAD / WTO [11, с. 139]:

$$RCA = \frac{1000}{(X_j^t + M_j^t)} \times \left[(X_{ij}^t - M_{ij}^t) - (X_j^t - M_j^t) \times \frac{(X_{ij}^t + M_{ij}^t)}{(X_j^t + M_j^t)} \right], \quad (1.7)$$

де X_{ij}^t - експорт товарів сектора (j) країни (i) до групи інших країн, взятих для аналізу; M_{ij}^t - імпорт товарів сектора (j) країни (i) з групи інших країн, взятих для аналізу; X_j^t - загальний експорт країни (i) до групи інших країн, взятих для аналізу; M_j^t - загальний імпорт країни (i) з групи інших країн, взятих для аналізу.

Пропонована методика розрахунку дозволяє оцінити виявлену порівняльну перевагу країни порівняно з групою інших залучених для аналізу країн за певний період (рік або декілька

років). Виявлену порівняльну перевагу можна розглянути в динаміці у випадку здійснення аналізу у довготривалому періоді, або ж знайти її середньозважену за певний проміжок часу.

З метою виявлення секторів економіки, через які може здійснюватися поступова інтеграція України до ЄС, нами розраховано індекси порівняльних переваг України на ринках країн ЄС згідно 98 класифікаційних груп ТН ЗЕД на основі використання методики RCA. Насамперед доцільно наголосити, що для всіх аналізованих країн Євросоюзу традиційно високі конкурентні позиції мають чорні метали та вироби з них, одяг та текстильні вироби. Особливо сильні позиції мають вітчизняні виробники сільськогосподарської продукції (жирів і масла тваринного та рослинного походження, м'яса та субпродуктів харчових, молока і молочних продуктів, яєць, шкіряної сировини) на ринках Бельгії, Великобританії, Данії, Ірландії, Німеччини, Франції, Швеції, Словаччини, Угорщини та Польщі. Це дає підстави стверджувати про значний потенціал і перспективи вітчизняного агропромислового комплексу (АПК) в цих країнах.

Зазначимо, що найбільш конкурентоспроможними вітчизняними товарами на ринках країн ЄС є продукція сировинних галузей економіки, що свідчить про значні диспропорції у вітчизняній економіці порівняно з країнами, що є світовими технологічними та економічними лідерами. Разом з тим, проведений аналіз дозволяє стверджувати про значні перспективи просування продукції АПК на ринки країн Євросоюзу [12].

Результати оцінювання порівняльних переваг також свідчать про те, що українські товари є більш конкурентоспроможними на ринках нових держав-членів ЄС, ніж на ринку ЄС-15. За рахунок посилення економічної взаємодії з новими членами ЄС Україна отримує додаткові можливості розширення присутності на внутрішньому ринку Євросоюзу. Тому такі ринки для України є стратегічно важливою ланкою, і їх слід розглядати з позицій реалізації довгострокових національних економічних інтересів.

Конкретизувати стратегічно важливі регіони та країни для міжнародної економічної інтеграції можна також за допомогою кластерного аналізу, який виявляє спільні характерні особливості розвитку національних економік та їх місце у світовому господарстві. Окрім того, процедура групування дає можливість з'ясувати, з якими країнами необхідно поглиблювати інтеграцію та посилювати певні форми співробітництва. Як відомо, фактор подібності рівня економічного розвитку та структури зовнішньоторговельної діяльності є одним з найсуттєвіших чинників міжнародної інтеграції, що, наприклад, підтверджує практика виконання встановлених для країн-членів ЄС маастрихтських критеріїв економічного розвитку.

Для виявлення країн, подібних з Україною за структурою економіки та місцем в ЄС, ми здійснили багатофакторний кластерний аналіз. При здійсненні аналізу факторів впливу на інтеграцію України до ЄС було використано 66 статистичних показників, що є елементами матриці факторів формування зовнішньоекономічних відносин країн, що відображають показники соціально-економічного розвитку країни, структури національного господарства, розвитку інфраструктури, науково-технологічного розвитку, структури та розвитку сільського господарства, розвитку зовнішньої торгівлі та інвестиційних потоків. При цьому елементами матриці вихідних показників нами визначено не лише абсолютні, але й відносні показники, що дозволяє характеризувати економіку країни за якісними показниками, масштабами функціонування економічної системи та її структурою.

В результаті проведеного аналізу Україна увійшла до четвертого кластеру за показниками економічного розвитку, зовнішньоекономічних зв'язків та можливої співпраці між аналізованими країнами. Цей кластер складається з країн ЄС з середнім та низьким рівнем розвитку, малих держав ЄС, країн ЄС нової хвилі та України. Країни цього кластеру мають подібні кількісні характеристики населення та ринку споживання, спостерігається доповнюваність у структурі експорту-імпорту країн групи. Це дозволяє зробити висновок про те, що економіка України має найбільш спільні риси саме з цими країнами, що визначає найвищий рівень ефективності інтеграції та доцільність зовнішньоекономічного співробітництва саме з цією групою країн.

Безумовно, що цей висновок є логічним, зважаючи на те, що країни Східної і Центральної Європи, тривалий час розвивалися за подібною до України моделлю розвитку, що і обумовило подібність їх економічних систем. Це дає підстави стверджувати про подібність економічних систем, а, отже, і про високі потенційні можливості до ефективного

зовнішньоторговельного співробітництва і поглиблення міжнародної інтеграції між цими країнами.

Отже, теоретичне обґрунтування моделей інтеграції свідчить про велику кількість її позитивних наслідків при правильному виборі інструментів інтеграційних процесів. Дослідження виявило, що секторально-регіональна модель євроінтеграції є для України найбільш адаптивною в характерних для неї умовах соціально-економічного та геополітичного розвитку. Надалі важливо обґрунтувати конкретні форми та напрями секторально-регіональної моделі євроінтеграції нашої держави з метою отримання максимальних переваг.

Список посилань

1. Міжнародні інтеграційні процеси сучасності: Монографія / А.С.Філіпенко (кер. авт. кол.), В.С.Будкін, М.А.Дудченко та ін. – К.: Знання України, 2004. – 304 с.
2. Карбау Р. Міжнародна економіка / Пер. з англійської Романа Косодія. – Суми: видавництво „Козацький вал”, 2004. – 652 с.
3. Харламова В.Н. Международная экономическая интеграция. Уч. пособие. – М.: АНКІЛ, 2002. – 175 с.
4. Streeten P. Economic Integration. Aspects and Problems. Second Revised and Enlarged Edition. – Leyden, 1964. – P.16-17.
5. Мокій А. Регіонально-секторальна модель зовнішньоекономічної інтеграції: передумови і стратегія реалізації. – Львів: Коопосвіта, 1999. – 346 с.
6. Гончарук Я.А., Мокій А.І., Семів С.Р. Досвід Австрійської Республіки у контексті формування стратегії й тактики міжнародної інтеграції // Фінанси України. – 2003. - №10. – С.3-13.
7. Міжнародна економіка: Підручник / А.П.Румянцев, Г.Н.Климко, В.В.Рокоча та ін.; за ред. А.П.Румянцева. – К.: Знання-Прес, 2003. – 448 с.
8. Шевчук В.О. Міжнародна економіка: теорія і практика. – 2-ге вид. – Львів: Каменяр, 2003. – 719 с.
9. Dolinskaya I. Explaining Russia's Output Collapse. IMF Staff Papers. - Vol. 49. - # 2. – 2002. – Washington: IMF. – P. 155-174.
10. Krugman P. The Myth of Asia's Miracle (Foreign Affairs. – Vol.73. - # 6. – 1994. – P. 62-780.
11. Кончин В. Категорія виявленої порівняльної переваги та оцінка перспектив України на Євроринку // Журнал європейської економіки. – 2003. - № 1. – С. 135-147.]
12. Писаренко С.М., Семів С.Р., Моренова Н.Ю. Конкурентоспроможність економіки України в умовах євроінтеграції // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект. – Сборник научных трудов. Донецк: ДонНУ, 2006. – С. 884-890.

Резюме:

Розглянуто теоретичні моделі міжнародної економічної інтеграції та проаналізовано їх адаптивність до умов перехідної економіки. Обґрунтовано найбільш відповідну модель зовнішньоекономічної інтеграції для України та проаналізовано її потенційні ефекти.

Резюме:

Рассмотрено теоретические модели международной экономической интеграции и проанализировано их адаптивность к условиям переходной экономики. Обосновано наиболее соответствующую модель внешнеэкономической интеграции для Украины, а также проанализировано ее потенциальные эффекты.

Summary:

Theoretical models of international economic integration are revealed and their conformity for the transitive economy conditions are analyzed. The most corresponding model of international economic integration for Ukraine is proved and its potential effects are analyzed.